

Məlum olduğu kimi, elm bəşəriyyətin inkişafında mühüm rol oynamış, müxtəlif cəmiyyətlərdə böyük dəyişikliklərin əldə edilməsi üçün sayəsində mümkün olmuşdur. Elmi potensialı və ənənələri güclü olan ölkələr dünyanın qüdrətli dövlətləri sırasına çıxıb bilmişlər. Buna görə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Milli Elmlər Akademiyasının 60 və 70 illik yubiley mərasimlərindəki program xarakterli nitqlərində, imzaladığı sərəncam və fərmanlarda ölkəmizi daha da irəli aparmaq üçün Akademiyanın, ali məktəb və sahə elminin, alimlərin qarşısında məsul vəzifələr qoymuşdur. Bütün bunlar isə bir daha elmi cəhətdən əsaslandırılmış programların, layihələrin hazırlanıb tətbiq edilməsini və elmi-fəaliyyətin qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasını, elmi-texniki proseslərin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi zərurətini meydana çıxarmışdır.

Bu məqsədlə "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildikdən sonra elmi fəaliyyətə əlaqədar qanunvericilik bazasının formalaşdırılması üçün çalışmalar diqqət mərkəzinə gətirilmiş, araşdırmalar aparılmış və müzakirələr keçirilmişdir. İlk növbədə elmi fəaliyyət sahəsində ölkəmizin mövcud realıqları, davamlı ənənələri və inkişaf perspektivləri öyrənilərək obyektiv nəticələr çıxarılması üçün ciddi sayılar göstərilmişdir. "Elm haqqında" Qanun layihəsi əlaqədar qurumlarla birgə geniş müzakirələrdən sonra konkret qənaətlər formalaşdırılmışdır. Milli Məclisin Elm və

hətlərini şərtləndirir. Buna görə də "Elm haqqında" Qanunda ilk növbədə ideoloji bazanın zənginləşdirilib inkişaf etdirilməsinə fikir verilmişdir. Azərbaycanda elm üzrə həyata keçirilən dövlət siyasətinin prinsiplərinə uyğun olaraq, elmi fəaliyyətin bütün sahələrində azərbaycanlı baxışlarının möhkəm elmi əsaslar üzrə prioritet kimi qəbul edilməsi diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Ölkə başçımızın çıxış və bəyanatlarında ifadə olunan və müasir dövrün realıqlarından doğan multikulturalizm və tolerantlıq, demografik inkişaf və miqrasiya kimi məsələlərin elmi əsaslarının müəyyən edilməsi də

Qanunda elmi ekspertiza, İmpakt-faktor, istinad indeksi, elmi innovasiya, təkrar ekspertiza, texnopolis, elmi-texnologiya parkları kimi müasir realıqlardan doğan anlayışlar və həmin anlayışlardan irəli gələn vəzifələr konkret maddələrdə ifadə olunmuşdur. Qanunun 33.10-cu maddəsində doktorantların təhsil haqlarının və təhsillə bağlı digər xərclərin ödənilməsi üçün uzunmüddətli və güzəştli kreditlərin verilməsi və təhsil alanın əmək fəaliyyətinə başladıqdan sonra kredit borcunu ödəmək hüququnun həyata keçirilməsi kimi yeni müddəə öz əksini tapmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi artıq bakalavr pilləsi üçün təhsil kreditlərinin verilməsi işinə başlayıb. Fikrimizcə, Təhsil Nazirliyinin bu proqramın məqsədyönlü şəkildə həyata keçirməsi üçün artıq "Tələbə Kredit Mərkəzi" yaradılması həmin sahədə real addımların atılmasına şərait yaradacaqdır. Beynəlxalq təcrübədə özünü təsdiq etmiş təhsil kreditləri məsələsinin həyata keçirilməsi Azərbaycanın elm və təhsil sisteminə bir çox problemlərin həllinə kömək edəcəkdir. Bu baxımdan "Elm haqqında" Qanunda ölkəmizdə doktorantura üzrə də təhsil kreditlərinin tətbiq olunmasına dair ayrıca müddəə-

ELM SİYASƏTİNİN REALLIQLARI VƏ İMKANLARI

təhsil komitəsinin üzvləri olan deputatların, işçi qrupunun üzvlərinin və əlaqədar qurumların məsul əməkdaşlarının, geniş elmi ictimaiyyətin fəal iştirakı "Elm haqqında" Qanun layihəsinin hazırlanmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Heç şübhəsiz, "Elm haqqında" Qanun layihəsi kimi mühüm bir sənədin hazırlanması üçün dünya təcrübəsi də yaradıcı şəkildə öyrənilmişdir. Keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olmuş müstəqil respublikalarda "Elm haqqında" Qanuna dair təcrübə yeni formalaşmağa başladığı üçün və Qərb dövlətlərində, eləcə də inkişaf etmiş Asiya ölkələrində akademik qurumların strukturunda və funksiyalarında bir-birindən fərqli xüsusiyyətlər olduğuna görə irəliyə doğru inkişafatı xidmət edəcək ortaq, yaxud ümumi prinsiplərin, ölkəmizdə elmin inkişaf strategiyasına qüvvət verə biləcək müddəaların müəyyən olunmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bundan başqa, Parlament prosedurlarına uyğun olaraq "Elm haqqında" Qanun layihəsi bir neçə dəfə Elm və təhsil komitəsinin iclaslarında geniş müzakirə olunmuş, Milli Məclisin plenar iclaslarında üçüncü oxunuşdan sonra zəruri əlavələr və düzəlişlər edilməklə layihənin qəbul edilməsi məqsəduyğun sayılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 9 avqust 2016-cı il tarixində "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun təsdiq və tətbiq edilməsi barədə 270-VQ nömrəli Fərman imzalamışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təsdiq etdiyi "Elm haqqında" Qanun müstəqil dövlətimizin elmi siyasətinin əsaslarını təşkil edir, elmi fəaliyyətin geniş imkanlarını nümayiş etdirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizin müasir inkişafına dair çağırışlarında, nitq və çıxışlarında, tapşırıq və tövsiyələrində müstəqil Azərbaycanda cəmiyyətin elmi əsaslar üzrə inkişaf etdirilməsi zərurətini və azərbaycanlıq ideologiyasının daha da möhkəmləndirilməsi məsul vəzifə kimi irəli sürməsi elmi qurumların, geniş mənada elmi fəaliyyət sahələrinin yeni isla-

Qanunda elmi fəaliyyətin prioritetləri sırasında xüsusi yer almışdır.

"Elm haqqında" Qanunun həyata keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanında Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının Əsasnaməsinin Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilməsinə dair xüsusi maddənin öz əksini tapması bu zəruri qurumun rolunun və funksiyalarının daha da artırılmasına xidmət edir. Bundan sonra Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurası və ona bağlı olan elm sahələri üzrə Problem Şuraları daha yüksək statusla elmi fəaliyyətin istiqamətləndirilməsinə, təhlil edilməsinə və proqnozlaşdırılmasına cavabdeh olacaqdır.

Elmi adların və dərəcələrin verilməsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi və dəqiqləşdirilməsi istiqamətində də "Elm haqqında" Qanunda əhəmiyyətli müddəalar öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi, müxbir, xarici və fəxr üzvlüyünün elmi rütbə adlandırılması ölkəmizdə alim adına və zəhmətinə göstərilən böyük diqqəti və qayğıni özündə əks etdirir. Bununla belə, akademik adın elmi rütbə hesab edilməsi bu adı daşıyan alimlərin, seçkilər orqanların məsuliyyətini daha da artırır.

Qəbul olunmuş "Elm haqqında"

nin olması həmin prosesin daha da genişlənməsinə təkan verəcəkdir. Bununla belə, təhsil kreditlərinin təhsilin bütün pillələri üzrə tətbiqini qanuniləşdirmək üçün "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik və əlavələr edilməsinə, ya da xüsusi olaraq "Təhsil kreditləri haqqında" Qanunun hazırlanması tətbiq olunmasına ciddi ehtiyac vardır. Onu da qeyd etməyi lazım bilirik ki, bu istiqamətdə Milli Məclisdə deputatlar tərəfindən irəli sürülən təşəbbüslər, hətta müəyyən ilkin layihələr də mövcuddur.

"Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda "Elmdə innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyəti" adlanan ayrıca maddə özünə yer almışdır. Bu, elmi işçilərin zamanın tələbinə irəli gələn, dünya təcrübəsi ilə səsələnən yeni tipli səlahiyyəti və vəzifələrdir. Lakin burada iqtisadi sahədəki kommersiya, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə elmdəki innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyətinin mahiyyəti aydınlaşdırılmış, əsas istiqamətləri və əhatə dairəsi müəyyən olunmuşdur. Qanunun 38-ci maddəsinin ayrı-ayrı bəndlərində elmdə sahibkarlığın istiqamətləndirilməsinə dair müddəalar və onların iqtisadi-hüquqi əsasları əks etdirilmişdir. Xüsusilə Qanunun 38.6 maddəsində konkret olaraq göstərilirdi ki, "elmi müəssisələrdə və ali təhsil müəssisələrində ölkədə rəqabət qabiliyyətli inkişafın formalaşdırılması məqsədilə innovasiya təşəbbüsləri əsasında yüksək texnologiyalara əsaslanan təcrübə-sınaq xarakterli sənaye müəssisələri, təsərrüfat sahələri, alternativ enerji stansiyaları, elmi-informasiya, texnoloji, informasiya və ekspertiza mərkəzləri yaradıla bilər".

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya təcrübəsində akademiklərin və universitetlərin nəzində elmi-innovasiya tutumlu sənaye müəssisələri, təsərrüfat subyektləri, hətta müdafiə təyinatlı istehsalat sahələri mövcuddur.

(Davamı 5-ci səhifədə)

ELM SİYASƏTİNİN REALLIQLARI VƏ İMKANLARI

(Əvvəl 4-cü səhifədə)

Azərbaycan elmində də bu istiqamətdə müəyyən təşəbbüslər olmuşdur. Belə ki, XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan Elmlər Akademiyasında fəaliyyət göstərmiş təcrübə-konstruktor büroları təsərrüfat hesablı bütcdənəkar müəssisələr kimi fəaliyyət göstərərək elmi qurumların və elmi işçilərin faydalı təşəbbüslərini, eləcə də əlavə gəlir əldə etmələrinə şərait yaratmışdır. Keçmiş iqtisadi sistemin dağılması ilə əlaqədar olaraq bu proses davam etdirlə bilməmişdir. Lakin neft və kimya, fizika-texnika təmayüllü elmi tədqiqat institutlarının bazası kimi elmi qurumların nəzəridə, böyük səmərə verməyə də, təcrübə-sınaq xarakterli təsərrüfat əhəmiyyəti müəyyən laboratoriyalar, kiçik müəssisələr qorunub saxlanılmışdır. Hazırda isə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Təcrübə Sənaye Zavodunda 20-dən çox mehsul istehsal olunur. Eyni zamanda, ölkəmizin ali məktəblərində müəyyən klinikaların, təsərrüfat bazasının, tədris-təcrübə sahələrinin, idman-sağlamlıq müəssisələrinin, istirahət ocaqlarının yaradılması prosesləri də müşahidə olunur. Planlı dövlət mükiyyətinə əsaslanan, keçmiş sovet cəmiyyətinin akademiyaya və ya ali məktəblərə təsərrüfat hesabı ilə fəaliyyət göstərən, özünümaliyyələşdirən, əlavə gəlir gətirən müəssisələr yaratmaq səlahiyyəti verilə bilməzdi. Bu səlahiyyətin əldə edilməsi, hər şeydən əvvəl, ölkəmizin dövlət müstəqilliyi qazanmasının bəhrəsidir. Buna görədir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 dekabr 2014-cü ildə təsdiq etdiyi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizamnaməsində, habelə bir sıra ali məktəblərimizin əsasnamələrində elm və təhsil qurumlarının nəzəridə təsərrüfat subyektlərinin yaradılması və fəaliyyət istiqamətlərinə dair konkret müddəalar özünə yer almışdır. "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da el-

mi-tədqiqat və ali təhsil müəssisələrində təsərrüfat-sənaye subyektlərinin yaradılmasına və hüquqi cəhətdən tənzimləməsinə geniş yol açır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun təbiiq edilməsi barədə 9 avqust 2016-cı il tarixli Fərmanındakı respublika Nazirlər Kabinetinə elmi qurumlarda məşğul olmasına yol verilən sahibkarlıq fəaliyyəti növlərini müəyyən etməsinə dair rəsmi tapşırığı elmdə innovasiya və sahibkarlıq mühitinin inkişaf etdirilməsine göstərilən dövlət qayğısının əməli ifadəsidir. Eyni zamanda, elmi işçilərin elmi ekspertiza, informasiya, innovasiya xidməti ilə məşğul olmalarına meydan açılması, habelə onların səmərələşdirici təkliflərini, ixtiralarını, patentlərini bazarə, auksiona çıxarmaq, istehsalatda təbiiq edilməsi üçün müqavilələr bağlamaq hüququ əldə etməsi, ölkədə innovasiya fondlarının yaradılması həm elmin təcrübə, istehsalat mühiti və cəmiyyət quruculuğu ilə əlaqələrin genişləndirilməsinə, həm də elin sahəsində çalışanların fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına şərait yaradaçaqdır. Bütün bunlar elm, təhsil və iqtisadiyyatın qarşılıqlı integrasiyasına real töhfə verə biləcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının "Elm haqqında" Qanununun da ölkənin ali təhsil tarixində ilk dəfə olaraq "Tədqiqat universiteti" statusuna malik olan ali təhsil ocaqlarının yaradılmasına nəzərdə tutulması da elmi fəaliyyətin əsas subyektlərindən olan ali məktəb elminin inkişafında yeni era açacaqdır. Tədqiqat universitetlərinin formalaşdırılması, daha dəqiq desək, "Tədqiqat universiteti" statusu qazanmış ali məktəblər vasitəsilə elmin inkişaf etdirilməsi ölkəmizdə elm sahəsində sağlamlıq rəqabət mühitinin yaranmasına, son nəticədə elmin daha sürətli inkişaf etdirilməsinə təkan verəcəkdir. Bu, elmə təhsilin əlaqələndirilməsi baxımından da əhəmiyyətli addım olaçaqdır. Ölkəmizin dövlət

büdcəsinin imkanlarına uyğun olaraq "Tədqiqat universiteti" statusu qazanmış ali təhsil ocaqlarında elmi işçilərin əməyinin stimullaşdırılması ali məktəb elminin maliyyələşdirilməsi baxımından da yeni stimulaşdıracaqdır. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Elm haqqında" Qanunun təbiiq haqqındakı Fərmanında elmi potensialı güclü olan ali təhsil müəssisələrinə "Tədqiqat universiteti" statusunun verilməsi üçün konkret tələblərin müəyyən edilməsinə dair verildiyi tapşırıqlar ölkəmizdə həmin ideyanın həyata keçirilməsinə işiq salır.

Elmi işçilərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması baxımından da "Elm haqqında" Qanunda mühüm müddəalar vardır. Qanunun "Elmi fəaliyyətin iqtisadiyyatı" adlanan VI fəslə və "Elmi işçilərin sosial müdafiəsi və elmi fəaliyyətin stimullaşdırılması" maddəsi bütünlüklə elm əməyinin dəyərləndirilməsi və rəğbətəndirilməsinə həsr edilmişdir. "Elm haqqında" Qanunda elmi fəaliyyətin, alim zəhmətinin maliyyələşdirilməsi mənbələri, vasitələri və yolları göstərilmiş və hüquqi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Bu müddələrdə elmi fəaliyyətin proqramları və qrantlar üzrə, sahibkarlıq və innovasiya, habelə ekspertiza, informasiya xidmətlərinə görə maliyyələşdirilməsi, eyni zamanda, elmi adlara və elmi dərəcələrə görə maliyyələşdirilmə tədbirləri nəzərdə tutulur. Qanunun təbiiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanının 1.16-cı maddəsindəki elmi və elmi-pedaqoji fəaliyyət sahəsində çalışan elmi dərəcəsi və elmi adı olan şəxslərin vəzifə mənaşlarına elmi dərəcələri və elmi adlara görə əlavələrin məbləğinin müəyyən edilməsinə dair müddəalar dövlətimizin elmin və alim əməyinin, milli ziyalılığın inkişafına göstərdiyi növbəli qayğıını aydın şüurda nəzərə gətirir. Dərin minnətdarlıq hissi ilə demək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının da elmi və elmi-pedaqoji işçilə-

rin əməyinin qiymətləndirilməsi baxımından ardıcıl dövlət siyasəti həyata keçirilir. Hətta dünyada iqtisadi böhranların baş verdiyi illərdə də ölkəmizdə alimlərin, müəllimlərin, medəniiyyət işçilərinin mənaşlarının artırılması haqqında Prezident sərəncamları imzalanmış və həyata keçirilmişdir. "Elm haqqında" Qanuna dair Prezident Fərmanında bu istiqamətdə öz əksini tapmış müddəalar həmin qayğının davamlı bir proses olmasının daha bir bariz nümunəsidir.

Ümumiyyətlə, "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkəmizdə müasir elmi məktəblərin yaradılmasına, yeni elmi nəsilərin formalaşdırılmasına və inkişafına, ən başlıcası isə cəmiyyət quruculuğunun bütün sahələrində elm faktorunun hərəkətverici amillərdən birinə çevrilməsinə, bir sözlə, müstəqil dövlətimizin elmi siyasətinin həyata keçirilməsinə geniş üstünlük aça bilər.

"Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun qəbul edilməsi, ölkəmizdə elmi işçilərə, alim əməyinə, milli ziyalılığa göstərilən böyük diqqət və qayğıya görə ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyevə geniş elmi itimatıyyətin dərin minnətdarlığını çatdırmağı özümə borc hesab edirəm. Əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan alimləri "Elm haqqında" Qanundan irəli gələn vəzifələri uğurla həyata keçirmək üçün var qüvvələrini səfərbər edəcaqlar. Alimlərimiz, ziyalılarımız, elmi-pedaqoji sahənin əməkdaşları ölkəmizdə dövlət səviyyəsinə yaradılmış möhkəm ictimai-siyasi sabitlik və ھərərli dinamik inkişaf mühiti şəraitində elm sahəsində yeni və mühüm nailiyyətlər qazanmağa, müstəqil Azərbaycan dövlətinin daha da inkişaf etdirilərkən möhkəmləndirilməsinə zəka və ömür həsr etməyi böyük əmal və şərəf işi hesab edirəm.

İsa Həbibbəyli
akademik, AMEA-nın
vəsisə-prezidenti, Milli
Məclisin Elm və təhsil
komitəsinin sədri